

TAMPEREEN YLIOPISTO

Kaisa Ikola

PYYKKI ON PANTU JA PYSYY

"Naisyhdistyksen oikeusjuttuun" johtanut kehitys lapualaisen ilmapiirin kuvastajana 1916-18

Suomen historian proseminariesitelmä 27.3.1996

Jouko Jaakkolan ryhmä

Opponenttina Anu Leppälä

SISÄLLYS

SISÄLLYS	1
1. "LAPUALLA ON NAISYHDISTYS"	2
2. LAPUA	3
2.1. Yleinen ilmapiiri	3
2.2. "Aina valpas"	5
3. "SIVEELLISYYTTÄ LOUKKAAVIA KIRJOITUKSIA"	6
3.1. Siveellisyystoimikunta	6
3.2. Makasiinin ja parturin ovi	8
3.3. Haaste	9
4. OIKEUSJUTTU	10
5. MIKSI KÄRÄJILLE?	12
LÄHDELUETTELO	15
KIRJALLISUUS	15

1. "LAPUALLA ON NAISYHDISTYS"

Sanasta "naisyhdistys" tulee usein mieleen leppoisa ompeluseura, jossa rouvat voivat vaihtaa kakkureseptejä. Näin yksitoikkoista ei toiminnan tarvitse välttämättä olla, sen todisti Lapuan Naisyhdistys, jonka edustajat vuonna 1917 haastettiin käräjille vastaamaan "väärästä ilmiannosta ja muusta kunnianloukkauksesta sekä palkitsemaan kulumme asiassa"¹. Tämän haasteen esittivät Lapualla parturintointia harjoittavat neidit R. ja L.², sillä heidän mielestään Naisyhdistys oli kruununvoudille ilmiantanut neitien viettävän siveetöntä elämää³.

Tätä "Naisyhdistyksen oikeusjuttua" käräjäitiin 1917-18, ja viimein parturit määrättiin korvaamaan Naisyhdistyksen oikeudenkäyntikulut kummankin puolen luovuttua kanteesta.⁴ "Rahat ovat saamatta, mutta se hän ei ollutkaan pääasia. Seurauksena oli kuitenkin, että puheenaolevat henkilöt katosivat paikkakunnalta ja ehkä uusien samanlaisten tuloa viivästyttää tieto, että Lapualla on Naisyhdistys."⁵

Aikomuksenani ei ole antaa tästä oikeudenkäynnistä mitään "historian tuomiota". Sen sijaan tahdon käräjäpöytäkirjojen, Lapuan Naisyhdistyksen pöytäkirjojen ja Lapuan historiasta kirjoitettujen yleisteosten valossa selvittää, millä tavalla tuo oikeudenkäynti ja ennen kaikkea siihen johtaneet tapahtumat kuvastavat — vai kuvastavatko ne — aikansa lapualaista ilmapiiriä, venäläisten sotilaiden läsnäoloa ja naisten paheksuttua seurustelua näiden kanssa, vapausajatusta, itsenäistymistä ja sota. Tästä johtuen joudun ottamaan aluksi melko laajan kronologisen näkökulman niin Lapuan menneisyyteen kuin vuosien 1916-18 tapahtumiinkin.

¹ Kirje tuomarille Alavuden tuomiokunnassa 13.2.1917, Lapuan talvikäräjäpk 16.4.1917, liite, VMA.

² Joidenkin tutkimuksessani esiintyvien henkilöiden intimitteettisuojan vuoksi käytän heistä vain nimikirjaimia, ammatinimikettä tms.

³ Kirje tuomarille Alavuden tuomiokunnassa 13.2.1917, Lapuan talvikäräjäpk 16.4.1917, liite, VMA.

⁴ Lapuan syyskäräjäpk 26.11.1918, VMA.

2. LAPUA

2.1. Yleinen ilmapiiri

Ns. herännäisyys, yksi luterilaisen kirkon herätysliikkeistä, levisi Lapualla lähinnä pastori N. K. Malmbergin (k. 1858) ja hänen poikansa Wilhelmin (myöh. Malmivaara, 1854-1922) ansiosta.⁶ Kuten myös kuin nuoriso-seuraliike samoihin aikoihin, hengellinen herätys tarjosi vaihtoehdon puukkojunkkareiden ”häjyylylle” ja juopottelulle, ja maakunta alkoi rauhoittua.⁷ Vuonna 1914 Lapualla perustettiin herännäishenkinen Karhunmäen kristillinen kansanopisto.⁸ Herännäisyyteen liittyi myös vahva isänmaallisuus: heinäkuussa 1917 Karhunmäessä pidetyiltä Herättäjäjuhlista juhlaväki antoi Suomen kansalle julkilausuman, jossa sanottiin mm.: ”Ruvetaan ohjaamaan kasvavaa Suomea Jumalan pelkoon ja Jumalan sanan rakkauteen; laskeaan yksimielisesti nämä nurkkakiviksi sille uudelle, *itsenäiselle ja vapaalle Suomelle*, jonka parasta me kaikki toivomme, silloin on Jumala oleva kanssamme niinkuin Hän isiemme kanssa oli.”⁹ Myöhemmin opistolla oli myös oma suojeluskunta.¹⁰

Heinäkuun 14. päivänä 1808 suomalaiset joukot voittivat venäläiset Lapualla Kiviristin kentällä.¹¹ 1880-luvulta alkaen heinäkuun neljättätoista ryhdyttiin viettämään erityisenä Lapuan Päivänä¹², jonka juhlinta oli säännöllistä 1902-11 ja josta muodostui sellainen isänmaallisuuden vertauskuva, että monipäiväiseksi muuttunut juhla kiellettiin kokonaan 1912. Kun maaliskuun vallankumous sen sitten viisi vuotta myöhemmin teki mahdolliseksi, kaikki puheenvuorot puhujien puoluekannasta riippumatta käsittelivät Suomen it-

⁵ Leskelä, Hilja, Piirteitä Lapuan Naisyhdistyksen kolmikymmen vuotisesta historiasta 1890-1920, LNA.

⁶ Karttunen, M.O., Karhunmäki — vanhin herännäisopisto, s. 9.

⁷ *ibid.* s. 10-11.

⁸ *ibid.* s. 62.

⁹ Lehtinen, Erkki, Lapuan historia II, 1984, s. 590-591.

¹⁰ Karttunen, mt, s. 92.

¹¹ Lehtinen, Erkki ja Luho, Ville, Lapuan historia I, 1963, s. 625-635.

¹² Lehtinen, 1984, s. 500-504.

senäistämistä. Kuuluisaksi tämä v. 1917 juhla on tullut ns. pyykkivalastaan. Kansalaiskokouksen lopuksi Jalmari Lahdensuo nousi puhujalavalle ja siteerasi Heikki Klemetin maapalstansa rajapyykkiin hakkaamaa runoa:

Pyykki on pantu ja pysyy!

Pysy lujana omalla maalla,

oma maa vielä sun kuntoas kysyy!

”Pyykki on pantu”, hän sitten sanoi. ”Meistä riippuu, pysyykö se myöskin. Minä kysyn: pysyykö se?” ”Pysyy!” vastasi tuhatpäinen yleisö.¹³

Tämä vahva ”koti, uskonto ja isänmaa” -asenne yhdessä jääräpäisen ja vapaudentahtoisen kansanluonteen kanssa muovasi lapualaisista isänmaallisia nimenomaan ”valkoisella” tavalla. Oma vaikutuksensa oli tietysti myös Lapuan maatalousvaltaisuudella, vaikka vilkasta teollisuuttakin löytyi. Työväenyhdistys paikkakunnalle oli perustettu jo 1903, mutta punakaarti aikaansaatiin vasta myöhään vuoden 1917 syksyllä, eivätkä punaiset mitenkään puuttuneet asioiden kulkuun, kun Lapualla majailleet venäläiset riisuttiin aseista 28.1.1918. Lapualta lähdettiinkin vapaussotaan, venäläisiä vastaan:¹⁴ totuus paljastui kuitenkin pian, sillä Haapamäellä sepitetyssä ”Lapuan poikien sotamarssissa” mainitaan jo toisena vihollisena punakaarti.¹⁵

Suoranainen Suomen ”itsenäiseksi julistaminen” niin Herättäjäjuhlilla kuin Lapuan Päivilläkin kesällä 1917 osoittaa, että tahto itsenäistymiseen oli vahva. Maaliskuun vallankumous oli otettu Lapualla vastaan tyytyväisinä: keisarin manifestin kunniaksi järjestettiin kirkossa kiitosjumalanpalvelus ja Karhunmäen opistolla kansanjuhla. Kunnanvaltuusto piti kokouksensa aluksi kirkossa hartaushetken vallankumouksessa kaatuneiden muistoksi.¹⁶ Kesäkuussa perustettiin ”palokunta”, tuleva suojeluskunta, joka harjoitteli usein

venäläisten silmien alla.¹⁷ Vain kerran venäläiset piirittivät palokuntalaiset ja valittivat, että ”jos ruski-

¹³ ibid. s. 591-595.

¹⁴ Tästä syystä käytän työssäni v:n 1918 sodasta nimitystä vapaussota.

¹⁵ ibid. s. 323, 553, 601, 604-605.

¹⁶ Karttunen, mt, s. 81, Lehtinen, 1984, s. 586-587.

läisten silmien alla.¹⁷ Vain kerran venäläiset piirittivät palokuntalaiset ja valittivat, että ”jos ruski-poika kävelee flikka-kans tulee finski poika ja ottaa flikkaa pois”. Todellisuudessa venäläiset epäilivät palokunnan harjoittelevan sotataitoja,¹⁸ mutta piirityksen tekosyykin osoittaa, ettei seurustelua venäläisten kanssa katsottu suopein silmin. Lapualla, Vihtori Kosolan majatalossa, sijaitsi myös tärkeä jääkärietappi, jonka kautta 300 nuorukaista lähti Saksaan, kunnes Kosola lopulta vangittiin ja vietiin Spalernajaan, mistä maaliskuun vallankumous hänet vapautti.¹⁹

Ei silti pidä luulla, että n. 13 000 asukkaan²⁰ Lapua olisi ollut mikään säädyllisyyden ja puhdasotsaisen isänmaallisuuden malliesimerkki: 1917 kinkereillä huomautettiin, että ”kinkerikunnassa on useampia vihkimättömiä paria, on pontikan myyjiä ja että epäsiiveellisiä kirjoituksia on ilmestynyt seinille”.²¹ Nämä kirjoitukset kävivät sittemmin kohtalokkaiksi neiti R.:lle ja L.:lle.

2.2. "Aina valpas"

Suomen Naisyhdistys perustettiin 1884, ja vain kuusi vuotta myöhemmin pidettiin Lapuan Naisyhdistyksen perustava kokous.²² Tähän vaikutti suuresti opettajatar Liina Enroth, jota ilman tuskin pienen maalaispaikkakunnan naiset olisivat tohtineet moiseen puuhaan ryhtyä.²³ Mutta kun yhdistys oli kerran kokoon saatu, se alkoi myös toimia heti reippaasti. Perustettiin ns. kotolukukurssit niille Lapuan tytöille, joilla ei ollut varaa opiskella, kustannettiin lahjakkaita tyttöjä eri kylistä kansakouluun, ja v. 1898 Naisyhdistys vuokrasi huoneet emäntä-, käsityö- ja kasvitarhakoulua varten.²⁴ Vapaussodan aikana yhdistys järjesti sai-

¹⁷ *ibid.* s. 589-590.

¹⁸ *ibid.* s. 597.

¹⁹ *ibid.* s. 581-586.

²⁰ *ibid.* s. 111.

²¹ Lapuan lukukinkerien pk 14.4.1917, Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, liite, VMA.

²² Toijanniemi, Kaarina, Naisyhdistys - kipinän sytyttäjä, Lapuan Jouluku 1983.

²³ *ibid.*

²⁴ Leskelä, mt.

raanhoitokurssit, ja ilmeisesti ensimmäinen ambulanssi lähetettiin rintamalle Lapualta.²⁵ Suunnitteilla ollut valkoisten naiskomppania sai Naisyhdistyksen takajaloilleen: puheenjohtaja Hilja Riipinen kirjoitti aiheesta mm. Mannerheimille ja saikin tämän puolelleen.²⁶ Lapuan Naisyhdistys myös ompeli Gallen-Kallelan suunnitteleman Lapuan suojeluskunnan lipun.²⁷

Suomen Naisyhdistyksen ohjelman seitsemännessä pykälässä sanotaan: ”Niin laissa kuin tavoissa samat siveellisyyden vaatimukset mieheltä kuin naiselta; siveellisyystyö tarmokkaasti kannatettava”²⁸, ja tätä pykälää Lapuankin Naisyhdistys varoi lyömästä laimin, mistä hyvästä se sai ei välttämättä kohteliaan lisäimensä ”aina valpas”.²⁹ Naisyhdistyksen toimesta oli Lapualla siveellisyystoimikunta vuosina 1904-05 ja 1908, yhdistys lähetti edustajia siveellisyyskokouksiin, järjesti Lapualla raittius- ja siveellisyyspäiviä, piti kokouksissaan ja juhlissaan asiaan liittyviä esitelmiä ja alustuksia; joskus pyydettiin ”virkamiesten ja papistonkin apua, pontikkaa ja siveettömyyttä vastaan taisteltaessa.”³⁰ Vuonna 1917, oikeudenkäynnin alkaessa, tässä ”taistelijajoukossa” oli parisenkymmentä jäsentä.³¹

3. "SIVEELLISYYTTÄ LOUKKAAVIA KIRJOITUKSIA"

3.1. *Siveellisyystoimikunta*

Ensimmäisen maailmansodan aikana lähetettiin Suomeen venäläistä sota-väkeä saksalaisten maihinnousun varalta. Toukokuussa 1916 sotilaita tuli myös Lapualle.³² Kasarmien puutteessa heitä oli sijoitettava emäntäkoululle, makkaratehtaalle, seurahuoneelle, ns. rippikoulutuvalla ja yksityistaloihin. Kunta korvasi majoi-

²⁵ Lehtinen, 1984, s. 611; Sulamaa, Kaarle, Hilja Riipinen — Lapuan lotta, s. 65.

²⁶ Sulamaa, mt. s. 66.

²⁷ Lehtinen, 1984, s. 607.

²⁸ Suomen Naisyhdistyksen ohjelma, Lapuan syyskäräjäpöytäkirja 21.11.1917, liite, VMA.

²⁹ Leskelä, mt.

³⁰ Lehtinen, 1984, s. 529; Leskelä, mt.

³¹ Lehtinen, 1984, s. 528.

³² *ibid.* s. 581.

tuksesta aiheutuvat kulut, ja käytännön järjestelyjä hoitamaan perustettiin erityinen majoitustoimikunta. Siinä oli jäsenenä mm. Hilja Riipinen, joka oli vuodesta 1912 ollut Lapuan yhteiskoulun johtajatar.³³

Jo toukokuun puolivälissä, ennen venäläisten saapumista, vieraili kunnanvaltuuston kokouksessa Lapuan edistysseurain siveellisyystoimikunnan lähetystö, Hilja Riipinen, Vilho Annala ja Sanni Haila, esittämässä toivomuksen, että valtuusto toimisi ”sen uhkaavan siveellisyysvaaran torjumiseksi, mikä alkavasta sotilas-majoituksesta saattaa olla seurauksena”. Valtuusto päättikin toimeenpanna siveellisyystoimikunnan, jonka yhdentoista jäsenen joukossa oli mm. Hilja Riipinen. Lisäksi määrättiin kymmenen markan uhkasakolla ulkonaliikkumiskiello paikkakunnan naisille kesä-elokuussa klo 23.00 jälkeen ja syys-toukokuussa klo 22.00 jälkeen niin kauaksi, kuin sotilaita paikkakunnalla majailisi. Iltamia tai vastaavia kevyitä tilaisuuksia ei myöskään saanut järjestää näiden kellonaikojen jälkeen 50 markan uhkasakon uhalla.³⁴ Innokas naisasia-nainen Riipinen vaati, että ulkonaliikkumiskiellon tulisi koskea myös miehiä, mutta moinen ajatus sysättiin syrjään ”Miehet ovat sentään miehiä” -tuhautuksella.³⁵

Kirkonkylään päätettiin asettaa neljä ja Tiistenjoen kylään kaksi siveellisyysvalvojaa. Nämä päätökset julistettiin kiireellisiksi; ne luettiin kirkossa jo seuraavana päivänä, vahvistus asialle hankittiin läänin kuvernööriltä, ja kielloista ilmoitettiin myös sanomalehdessä..³⁶

Mistä moinen vimma holhota kunnan asukkaita? Epäilemättä juuri sotilaiden venäläisyys oli se peikko, joka aiheutti aavistuksia kunnanvaltuustolle. Jääkärioliike oli julkinen salaisuus ainakin Lapuan ns. paremman väen keskuudessa, ³⁷ Suomen vapautuminen Venäjän vallasta oli vakavasti suunnitteilla. Varmasti ulkonaliikkumiskiellon aiheutti todellinen huoli paikkakuntalaisten siveydestä, mutta luultavasti ajateltiin ~~myös, että mitä varmemmin~~ kansa pysyisi kodeissaan pimeään tultua, sitä vähemmän venäläisten korviin

³³ ibid. s. 603, 581; Sulamaa, mt. s. 49.

³⁴ Lapuan kunnanvaltuuston pk 13.5.1916, syyskäräjäpk 21.11.1917, liite, VMA.

³⁵ Sulamaa, mt, s. 75.

³⁶ Lehtinen, 1984, s. 581; Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, VMA.

³⁷ Lehtinen, 1984, s. 583.

että mitä varmemmin kansa pysyisi kodeissaan pimeän tultua, sitä vähemmän venäläisten korviin lipsahtaisi asioita, joista heidän ei tarvinnut olla tietoisia.

3.2. Makasiinin ja parturin ovi

Erään kultasepän talo Lapuan keskustassa oli paikkakunnan poliisien mukaan ”koko kylän paheiden pesäpaikka”. Konstaapeli Pirilä oli kerran joutunut noutamaan talosta haureellisen naisen, ja elämä vieraskotina toimivissa huoneissa oli antanut aihetta virkavallan huomautuksiin uhkapelin vuoksi. Eläinlääkärin muutettua taloon oli siellä alettu harrastaa juopottelua.³⁸

Parturineiti R.:n, joka myös asui kultasepän talossa, oli nähty ulkonaliikkumiskiellosta huolimatta kävelvän öiseen aikaan keskustassa venäläisten upseerien seurassa, eikä hänen käytöksensä ollut ilmeisesti ollut kovin viileää. ”Vapaasti” oli sotilaiden kanssa seurustellut myös neiti L. Useat lapualaiset olivatkin tiedustelleet konstaapeli Pirilältä, mikä eri-vapaus näillä neideillä oli rikkoa kieltoa.³⁹ Jo tuohon aikaan harrastettiin seiniin kirjoittelua, ja niin keskustaan alkoi ilmestyä ”siveellisyyttä loukkaavia kirjoituksia”, joissa enemmän tai vähemmän selvästi tuotiin julki mielipide tietyn talon tietyistä asukkaista. Pahennusta herätti mm. keskustassa olevan makasiinin oveen, ilmoitusten kiinnityspaikkaan, ilmestynyt kirjoitus, jossa moitittiin elämää kultasepän talossa. Oikeudenkäynnissä todistajana toimineen kauppias Wäinö Toivosen mukaan allekirjoituksena oli ollut ”Siveellisyyšnainen” ja käsiala oli ollut sujuvaa.⁴⁰ Siitä päätellen kirjoittaja olisi ollut kouluja käynyt.

Varsinainen pommi putosi kuitenkin, kun seurakuntalaiset uudenvuoden-aamuna 1917 palasivat kirkosta. Neiti R.:n parturiliikkeen ovelle oli nimittäin ripustettu ”erästä laatua oleva kumiesine” sekä kirjoitus: ”Nei-

³⁸ Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, VMA.

³⁹ *ibid.*

⁴⁰ *ibid.*

ti L.:lle ja R.:lle uudeksi vuodeksi, ei parempaa niille huorille.”⁴¹ Paikkakunta oli kuohuksissa, ei vähiten Naisyhdistys, joka heti tammikuun toisena päivänä pitämässään kokouksessa yksimielisesti päätti, että lasten ja kasvavan nuorison suojelemiseksi oli nyt otettava selville, kuka tällaisia törkytekstejä kylällä levitti; apua päätettiin pyytää kruununvouti Bruno Wikmanilta,⁴² ja niinpä 3.1.17 valittu lähetystö — Hilja Riipinen, Sanni Haila ja Maria Härsilä — vieraili Wikmanin luona pyytämässä, että asiaa alettaisiin tutkia. Virallisesti ei mainittu mitään nimiä, mutta kun naiset asiansa ajettuaan olivat vielä hetkeksi jääneet puhelemaan kruununvoudin kanssa, oli joku huomauttanut, että neidit R. ja L. asuivat kultaseppän luona.⁴³

Wikmanin mielestä lapualaiset olivat joskus liiankin vaativia viranomaistensa suhteen, varsinkin näin arkaluontoisissa asioissa, mutta hän kirjoitti kuitenkin nimismies Ossi Hjeltille yksityisluontoisen kirjeen. Koska Hjelt epäili poliisitarkastuksen suututtavan kultaseppää niin, että tämä nostaisi Hjeltiä vastaan kunnianloukkaussyytteen, hän ja Wikman tulivat lopulta siihen tulokseen, että oli paras antaa asian jäädä sikseen.

44

3.3. Haaste

Juorulla on kuitenkin nopeat siivet. Pian lapualaiset tiesivät, että Naisyhdistyksen lähetystö oli käynyt kruununvoudin puheilla, ja jo muutaman päivän kuluttua kultaseppä anoi kirjallisesti tarkastusta talossaan maineensa puhdistamiseksi.⁴⁵ Poliisikuulustelussa kaikki talon asukkaat ja palvelusväki vakuuttivat, että talossa vietettiin siivoa elämää; eläinlääkäri muisti isännän usein valittaneen ”vaikeata asemaansa, kun hänen täytyy melkein salapoliisin tavoin pitää silmällä talonväkeä ja matkustajia, ettei mitään pahaa ja sopi-

⁴¹ *ibid.*

⁴² Lapuan Naisyhdistyksen kokouksen pk 2.1.1917, Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, liite, VMA.

⁴³ Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, VMA.

⁴⁴ Bruno Wikmanin kirje Ossi Hjeltille 4.1.1917, Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, liite, VMA; Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, VMA.

⁴⁵ *ibid.*

matonta tapahtuisi”.⁴⁶ Neiti R.:ää nimismies kehotti yksityisesti olemaan varovainen käytöksessään. Vain muutamaa päivää myöhemmin kultasepän vaimo kuitenkin tunnusti konstaapeli Wälkkilälle, ettei kuulustelussa ollut puhuttu totta, ja että hänkin oli nähnyt neiti R.:n venäläisten seurassa.⁴⁷

Kultasepän tarkoitus oli epäilemättä ollut osoittaa viattomuutensa vaatimalla kuulustelua, mutta tapahtuikin juuri päinvastoin. Poliisin käynti ja pelkkä talon oman väen kuulustelu sai pahat kielet liikkeelle, ja neiti R. valitti kärsineenä seuraavien neljän kuukauden aikana n. 800 markan tappion parturiliikkeessään.⁴⁸ Varmaasti juoruilu vähensikin asiakkaita, mutta silti ei voi kuin ihmetellä neiti R.:n ja L.:n uhkarohkeaa tempausta haastaa Hilja Riipinen, Sanni Haila ja Maria Härsilä käräjille. Muualta kotoisin olevien parturien oli ehkä vaikea käsittää pienen maalaispaikkakunnan käytösvaatimuksia — samoin he tuskin haastetta tehdesään ymmärsivät, miten vaikutusvaltainen Naisyhdistys oli. Kenties parturien toiminnassa oli jonkinlaista ”luokkataistelumentaliteettiäkin” Naisyhdistyksen talonemännistä ja rouvista koostuvaa jäsenistöä kohtaan. Joka tapauksessa käräjäointi tuli kalliiksi — joulukuussa 1917 erään Naisyhdistyksen jäsenen oli jo lainattava yhdistykselle 400 markkaa käräjäkuluihin,⁴⁹ ja parturit tuskin olivat niinkään hyvissä varoissa.

4. OIKEUSJUTTU

Maaliskuun vallankumous oli tapahtunut ja sen juhlintakin jo laantunut, kun Lapuan talvikäräjät huhtikuussa 1917 alkoivat. Kunnianloukkaussyyte oli määrä ottaa esille käräjien kuudentena päivänä, mutta kantajat R. ja L. anoivat asian lykkäämistä; heidän asianajajansa oli edellisellä viikolla ilmoittanut estyneensä hoitamasta juttua, ja sitä paitsi neidit eivät olleet saaneet haastetuksi todistajikseen rovasti Malmivaaraa ja liikemies Viitalaa. Vastaaajien asianajaja Jaakko Rekola huomautti, että kantajilla olisi ollut viikko aikaa

⁴⁶ Poliisitarkastuspöytäkirja 23.1.1917, Lapuan syyskäräjäpöytäkirja 21.11.1917, liite, VMA.

⁴⁷ Lapuan syyskäräjäpöytäkirja 21.11.1917, VMA.

⁴⁸ *ibid.*

⁴⁹ Lapuan Naisyhdistyksen pöytäkirja 3.12.1917, LNA.

hankkia uusi asianajaja ja vaati näille rangaistusta väärästä ilmiannosta sekä korvausta vastaajille, jotka olivat haalineet paikalle yksitoista todistajaa. Juttu päätettiin kuitenkin siirtää syyskäräjien neljänteen istuntopäivään.⁵⁰

Marraskuun puolivälissä, Herättäjäjuhlien, ”palokunnan” perustamisen, Lapuan Päivien pyykkivalan ja lokakuun vallankumouksen jälkeen, yritettiin uudestaan. Tällä kertaa kuitenkin molempien puolien asianajat olivat poissa, koska eivät rautatielakon vuoksi olleet päässeet Lapualle; samasta syystä oli poissa myös neiti L., joka oli tänä aikana muuttanut Kotkaan.⁵¹ Naisyhdistys ei siis ollut toteuttanut päätöstään ”hakea asian-ajajan hevosella Vaasasta ellei junat silloin kulje”. Vasta lähes viikkoa myöhemmin päästiin vihdoinkin käsittelemään juttua, tosin neiti L. oli silloinkin poissa.⁵²

Vastaajat vakuuttivat, etteivät olleet kenellekään ilmiantaneet neiti L.:ää ja R.:ää; he olivat vain tahtoneet selvittää, mistä johtuivat ne törkeydet, joita kylällä oli viljelty. Hilja Riipinen ja Sanni Haila olivat molemmat opettajia ja Maria Härsilä suuren lapsikatraan äiti — eiväthän he toki voineet katsella ”ristissä käsin” nuorison turmeltumista! Jos heidän toimintansa jotakuta loukkasi, ei siihen ollut muuta syytä kuin tämän henkilön huono omatunto. Tämän jälkeen asianajaja Rekola uudisti kanteen väärästä ilmiannosta. Sitä paitsi parturineitien kunniaahan olivat loukanneet ne, jotka olivat heistä hävyttömyyksiä kirjoittaneet, ei suinkaan Naisyhdistyksen lähetystö, joka oli vain tahtonut saada kirjoittajat selville!⁵³

Kantajien asianajaja Arvid Planting puolestaan huomautti, että toki neiti R.:n oli parturina oltava kohtelias asiakkailleen, siis myös venäläisille sotilaille — ja kun hävytön kirjoitus oli ollut neiti R.:n ovella, ei sen olisi pitänyt mitenkään liikuttaa Naisyhdistystä. Planting käänsi myös vastaajien aseman lasten kasvattajina heitä vastaan: opettajilta ja talonemännältä pitäisi voida vaatia suurempaa vastuuntuntoa teoistaan ”kuin

⁵⁰ Lapuan talvikäräjäpk 16.4.1917, VMA.

⁵¹ Lapuan syyskäräjäpk 15.11.1917, VMA; Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, VMA.

⁵² Lapuan Naisyhdistyksen toimikunnan pk 8.11.1917, LNA; Lapuan syyskäräjäpk 21.11.1917, VMA.

niin sanotuilta katupojilta ja heidän vertaisiltaan, jommoiset nähtävästi olivat kantajia loukkaavan kirjoituksen ja esineen” ripustaneet neiti R.:n ovelle.⁵⁴

Kuultiin useita todistajia. Konstaapeli Wälkkilä kertoi kultasepän vaimon poliisikuulustelua koskevasta tunnustuksesta, ja toisaalta neiti R.:n seinän takana asunut nainen vakuutti, ettei ollut kuullut parturin viettävän huonoa elämää; väliseinät olivat nimittäin niin ohuet, että kaikki naapurien toiminta kuului toiseen huoneeseen. Lopulta oikeus teki välipäätöksen, jolla jutun käsittely siirrettiin seuraaviin talvikäräjiin.⁵⁵

Sota esti kuitenkin talvikäräjien pitämisen. Lapualaiset osallistuivat mm. Vilppulan, Ruoveden, Länkipohjan, Lempäälän ja Tampereen taisteluihin, ja vasta marraskuussa 1918 pidetyillä syyskäräjillä oli aikaa siiviliasioille. Tällöin neiti R. oli jäänyt pois ilmoittamatta syytä; neiti L., jota oli uhattu sakolla, oli sen sijaan paikalla.⁵⁶

Tähän asti kantajat ja vastaajat olivat olleet kuin kissa ja koira, mutta nyt neiti L.:n asianajaja Planting äkkiä ilmoittikin neidin tahtovan luopua kanteesta. Oikeudenkäyntikuluja neiti ei kuitenkaan katsonut olevansa velvollinen maksamaan. Tämän jälkeen sanoi Riipisen, Hailan ja Härsilän asianajaja Bertel Brams, että myös hänen päämiehensä luopuvat syytteestä väärästä ilmiannosta, mutta vaativat kuitenkin korvausta oikeudenkäyntikuluihin. Koska yleinen syyttäjäkään ei tahtonut jatkaa juttua, asian käsittely päätettiin lopettaa. Neidit L. ja R. velvoitettiin vain yhteisesti ”tai se heistä kenellä varoja on, korvaamaan Hilja Riipisen, Sanni Hailan ja Maria Härsilän oikeudenkäyntikulut yhteensä neljälläsadalla markalla.”⁵⁷

5. MIKSI KÄRÄJILLE?

⁵³ ibid.

⁵⁴ ibid.

⁵⁵ ibid.

⁵⁶ Lapuan syyskäräjäpk 26.11.1918, VMA; Lehtinen, 1984, s. 605-611; Lapuan syyskäräjäpk 26.11.1918, VMA.

Tilanne oli tulenarka vuosien 1916-18 Suomessa. Venäjän keisarikunta natisti liitoksissaan ja joutuikin siten kahden vallankumouksen myllerrykseen, venäläisiä joukkoja oli Suomessa melko tiheässä, ja silti suomalaiset suunnittelivat aseellista kapinaa ja harjoittelivat sotataitoja venäläisten nenän alla. Ei siis ollut ihme, jos hermot olivat kireällä puolin ja toisin.

Herännäisyys painottaa vaatimatonta ulkoista olemusta ja käyttäytymistä sekä lainkuuliaisuutta; lapualainen isänmaallisuus vaati välttämään ystävällisiä suhteita venäläisiin. Kävelemällä ulkonaliikkumiskiellon alkamisen jälkeen julkisesti venäläisten upseerien seurassa neidit R. ja L. rikkoivat tätä ”Lapuan lakia” vastaan. Emme luultavasti saa koskaan tietää parturineitien vaikuttimia emmekä sitä, miten ”vapaata” seurustelu sotilaiden kanssa lopultakin oli. Luultavasti asia olisi vähitellen unohtunut muiden, tärkeämpien, rinnalla, ellei Naisyhdistys olisi puuttunut siihen. Tuntuu oudolta ajatella, että naisten asemaa puolustamaan perustettu yhdistys riitelee naisten kanssa, mutta loppujen lopuksi se ei ehkä ole niinkään omituista. Naisyhdistys, kuten nuorisoseura-, raittius- ym. liikkeet samaan aikaan, tahtoi suojella paikkakunnan nuoria huonoilta esimerkeiltä.

Koko oikeusjuttu sai siis alkunsa varsin pienestä asiasta, hävyttömistä kirjoituksista, jotka lopulta kärjistyivät neiti R.:n ovelle ripustettuun ”kumiesineeseen”. Ilmeisesti nämä kirjoitukset ja huhut olivat jo pitkään viitanneet partureihin, mutta mitään henkilökohtaista kaunaa ei Naisyhdistyksen jäsenillä ainakaan tunnustettu näitä vastaan olevan; tahdottiin vain selvittää kirjoitusten alkuperä ja mahdollinen aiheellisuus. Oikeudenkäynnin todistajanlausunnoissa sen sijaan tuotiin neitien seurassa nähtyjen sotilaiden venäläisyyttä esiin sellaisella tarmolla, että se oli selvästi ”rikoksessa” pahinta; voisi ajatella, että tuohon aikaan olisi sopimaton käytöskin annettu anteeksi, mikäli se olisi vain tapahtunut suomalaisseurassa. Kaikki venäläinen oli pahasta — varsinkin Lapualla — ja tahdottiin huolehtia kansan moraalisesta selkärangasta tulevaa vapaustaistelua ajatellen.

⁵⁷ibid.

Mistä sitten johtui oikeudenkäynnin äkkinäinen päätös? Käräjäpöytäkirjoista saa sen käsityksen, ettei neiti L. ollut alun pitäenkään ollut yhtä innokas saamaan korvausta kunniastaan kuin neiti R., joten edellinen ehkä tahtoi vain päästä eroon kiusallisesta ja kalliista käräjöinnistä. Varmasti kanteista luopumisiin vaikutti myös käyty sota, joka oli laittanut asioita oikeaan arvojärjestykseen, ja jonka repimää kuilua eri yhteiskuntaryhmien välille piti nyt yrittää kuroa umpeen. Naisyhdistyksen luopuminen kanteestaan oli kuitenkin melkoinen myönnytys, sillä molempien parturineitien katoaminen paikkakunnalta vähin äänin todistaa ettei Lapuan ”valkoinen” isänmaallisuus ja tiukka kontrolli ollut muuttunut sodan jälkeen yhtään suvaitsevammaksi. Lapualla oli käyttäytyttävä tietyllä tavalla, mikäli tahtoi olla yhteiskunnan hyväksytty jäsen.

LÄHDELUETTELO

Arkistolähteet

Vaasan Maakunta-arkisto (VMA)

Tuomiokirja Lapuan talvikäräjiltä 1917 (C4a 63 1917tk).

Tuomiokirja Lapuan syyskäräjiltä 1917 (C4a 64 1917sk).

Tuomiokirja Lapuan syyskäräjiltä 1918 (C4a 65 1918sk).

Lapuan Naisyhdistyksen arkisto (LNA)

Pöytäkirja Lapuan Naisyhdistyksen toimikunnan kokouksesta 8.11.1917 (ei arkistokoodia).

Pöytäkirja Naisyhdistyksen kokouksesta 3.12.1917 (ei arkistokoodia).

Leskelä, Hilja, Piirteitä Lapuan Naisyhdistyksen kolmikymmen vuotisesta toiminnasta vuosina 1890-1920
(ei arkistokoodia).

KIRJALLISUUS

Karttunen, M.O., Karhunmäki — vanhin herännäisopisto, Herättäjä-Yhdistys, Vaasa 1974.

Lehtinen, Erkki ja Luho, Ville, Lapuan historia I, Vaasa 1963.

Lehtinen, Erkki, Lapuan historia II, Vaasa 1984.

Sulamaa, Kaarle, Hilja Riipinen — Lapuan lotta, Otava, Keuruu 1995.

Toijanniemi, Kaarina, Naisyhdistys — kipinän sytyttävä, Lapuan Joulu 1983.